HALK BİLGİSİ
HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından neşrolunur

Aylık Mecmua

Müdürü:

İzzet Âdil

İÇİNDEKİ YAZILAR

YIL : 1 1 Nisan 1930 **SAYI : 6**

İstanbul - İktisat Matbaası

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 1 | 1 Nisan 1930 | Sayı : 6

KÖY BİLGİSİ KÖY SEVGİSİDİR

Bu başlığın tersi de o kadar doğru, o kadar kuvvetlidir. Bir zaman Bulgar gençlerinin köy düşkünlüğünü dinler şaşardık. Bizde de bu sevgi, bu duygu doğacak mı derdik; şimdi anlıyoruz, köy sevgisi, köy düşkünlüğü millet severliğinin kendisi imiş.

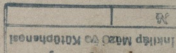
Bu duygu olmasa ovaların yüzünde birer köstebek yığını, kuytu bayırlada birer kurt ini gibi sıralanan bu tümseklerin ne tadı olurdu? Bayram dolayısı ile Ankara'ya gelen bir genç muallimi bu yüzden yokladım. Bir köy kulübesini koca bir san'at ve tarih öreni gibi dolaşan, didikliyen, seven bu gencin söylediklerini hiç bir yerinden kırpmıyarak olduğu gibi diziyorum.

Türk; Anadolu'da nasıl oturaklı bir yerleşme yapmış? Türk dilinin genişliği, kullanışlığı nasılmış? Bu derin sorgulara hep bir köy kulübesi cevap veriyormuş.

Şehir atlarına bakarak benimsemekte, türkleştirmekte, sinirmekte Türklerin yavaş davrandığını bugün bile söyliyenlere rasgeliriz. Muallim diyor ki:

— Köy atları bize sağlam, temiz bir Türk kamusu verebilir. Kırk bin köyün en azdan otuz bini öz türkçe atlıdır. Lahikalar için bu atlar tükenmez birer kaynaktır. Yeni kelime yaratanlara en güzel birer örnektir. Bunların bir çoklarına hiç düşünmeden mana veriyoruz.

Bir çokları çok eski zamanlardan, ta Orta Asya'dan getirilmiş kelimelerdir. Oymak, Boy, bey atlarını anlamasakta tanıyoruz, birazını da bugün bayağı unutmuşuz. Yarın Türk filolojisi, Türk çocuklarının

mali olunca bunların da içinden çıkacağız. Muallim bize bulunduğu köyün komşularının atlarını saydı. Kızılsin, Kıyısin diye iki köy ismi söyledi.(Sin) biliyoruz mezardır. Kızılmezar, Kıyımezar demek oluyor. Bir de (Onaç) adı geçiyor. Onmak filinden olan bu ismin de manasını seziyoruzr. İnsana uyducucu demeseler, mesut manasına geliyor diyeceği geliyor. Sonundaki lahika göze çarpıyor. Biraz ötede (kese) koy var. Manası açıktır. Kesme yolları olduğundan Türk ona kestirme, kısa bir at takmış. Ençok üzümü olan (yukarı bozan), (aşağı bozan) köyleridir. Çalışkan genç bunları da manasız bırakmamış. Bu köylerin dayandığı, yaslandığı yamaçlarda renk, renk damarlar varmış Türk bunların renklerine bakarak (bozan) demis.

Saracon, Yalacon gibi sonlarında tanıdığımız lahikalar taşıyan köy atlarına da mana verememişti. (Saracon) un yanında bir de Beyköy olduğuna göre bunun saraycık olması uzak görülemez dedim, o da beğendi. Türk bu yolda kısaltmaları çok yapar.

Hele kelimenin aslı yabancı olursa kuyruğunu, kulağını keser. Şu bildirimler yalnız köy atlarına göredir. Bir de bütün tabiati göz önüne getirirsek düşündüğümüz kamus bir derya olur.

Atların birer birer lûgat manası olduğu gibi, duruş ve görünüş yüzünden birer anladışları vardır. Meraklı bir bilgiç bunları güzelce bir sıralasa ne eğlenceli şeyler görülecektir. Bir sistem var ki Türk ona her yerde parmak basıyor. Dağbeli, dağözü, dağkaşı, dağburnu, dağalnı, dağayağı, dağboyu, dağsekisi, gibi. Her dağında şaşmaz bir halde Türk bunları yerli yerinde kullanır.

Hele yaylalarının atları ne kadar güzeldir. Tarla mevkilerinin, derelerin, çayların, ormanların, ovaların, bayırların ayrı ayrı atları vardır. Bunların çoğu birer sıfatla birlikte olur. Uzağa gitmeğe değmez. Ankara'mızın mevkilerini bir gez düşünelim, Dikmen, Keçiören, Yogunduvar gibi ne öz türkçe atlarla doludur. Bunlar öyle bir kaynaktır ki yüzlerce asır geçse türk çoçuğuna dil bilgisi için başvurmağa yetecek, artacaktır.

Hasan Fehmi

H. B. D. Umumî M. İdare Heyeti azasından

1340 senesinde Fatih'te Millet kütüphanesinde merhum Ali Emirî efendinin kitapları arasında tesadüf ettiğim yazma bir mecmuadan « Destanı Hacı Baba » unvanı altında ve mahlas beyitlerinde bazan « Derviş Hacı », bazan « Sefil Hacı », bazan da sadece «Hacı» isimleri geçen on beş manzume istinsah etmiştim. O zamandan geçen yıla kadar bütün arzu ve gayretime rağman bu manzümelerin sahibi hakkında malûmat edinmeğe muvaffak olamamıştım. Geçen yaz aziz dostum Ziyaettin Fahri Beyin tavassutile tanıdığım Gazi Ayintap Orta Mektebi sabık Türkçe muallimi Faruk Beyin bana vermek lutfunda bulnnduğu Gazi Ayintap'ta derlenmiş bir takım edebî malzeme meyanında evvelce tarafımdan istinsah olunan « Destanı Hacı Baba » nın bir suretini de buldum. Notlarına nazaran Faruk Bey, bunu viran bir türbenin eski kitapları içinde görerek 1928 senesi eylülünde istinsah etmiştir. Faruk Beyin notlarında « Derviş Hacı » adının etrafındaki karanlığı az, çak tenvire yarayan bazı izahat da vardır. Bu izahata göre, « Derviş Hacı» Gazi Ayintap'lıdır, bu gün orada « Hacı Baba » namile anılır. Fakat Ayintap'lılar « Derviş Hacı » nın hayatına dair bir şey bilmedikleri gibi, onun şairliğinden de haberdar değildirler. « Derviş Hacı » ya ait halkça malûm olan, yalnız şu menkabeden ibarettir:

« Derviş Hacı, her sabah Arasa civarındaki furun önüne gelir, furunun yanmasına bakarmış Furun yandıktan, ekmek hazırlandıktan sonra furuncu kendisine ne verirse alır, gidermiş. Epey müddet bu, böyle devam etmiş, Derviş Hacı bir sabah gene furunun önüne gelmiş, eskisi gibi furunun yanmasına bakmağa koyulmuş. Fakat nedense, bu defa furuncu hiddetlenerek Derviş Hacı'yı koğmuş ve ogün akşama kadar furunu kızdırmağa muvaffak olamadığı gibi, bittabi ekmek te çıkaramamış. Bundan sonra haftalarca furunun kızması için sarfolunan emekler boşa gitmiştir. Bu hadisenin Devriş Hacı'ya

karşı gösterdiği hiddetten ileri gelebileceğini tahmin eden furuncu, onun ikamet ve ibadet ettiği yere gelmiş, mes'eleyi bildirerek tazallümde bulunmuş, bunun üzerine Derviş Hacı :

— Peki oğlum , gelirim , şu kadar ki , vasiyetnamemi hazırlamak lazım, çünkü esrarı ilahiye faşoldu , artık bizim için yaşamak olmaz; demiş .

Filvakı, biraz geçince gelmiş , furunu görerek avdet etmiş. Furun o gün kızmiş , furuncu da ekmek hazırlamak imkânını bulabilmiştir . Bu vak'ayı mütaakip halk , Derviş Hacı'nın manevî bir kuvvet sahibi olduğuna itikat ederek münzevî bulunduğu yerde onu tehalükle ziyarete başlamışsada, Hacı, evvelce dediği gibi, çok yaşamamış, vefat etmiştir »

«Derviş Hacı»nın ne zaman öldüğüne dair Gazi Ayintap'ta hiç malûmat yoktur. Türbesi, şehrin şimali garbisinde vaki ve oldukça güzel bir mevkıa malik «Hacı Baba» tepesindedir. Dabakhane tarafından gidilen türbe, Gazi Ayintap'tan pek uzak sayılmaz.

Halk arasında dolaşan bir rivayete nazaran, «Derviş Hacı» hayatının son zamanlarında halktan iğrenmiş , türbesinin bulunduğu yeri tekye ittihaz ederek orada muhiplerile birlikte vakik geçirmiştir.

«Derviş Hacı» nın türbesi mezarlarla muhat olup, ne dahilinde, ne de haricinde kitabe yoktur. Bununla beraber, türbenin mimarî bir kıymeti olduğu da pek zannedilemez. «Derviş Hacı»nın merkadi, kapıdan girilince biraz kuytu bir mahalde olup bez parçalarile örtülmüş bir sandukadan ibarettir.

Halk tarafından söylendiğine göre, «Derviş Hacı» nın dört kardeşi varmış. Bunlar da kenbisi gibi, Gazi Ayıntap şehrinin etrafındaki dört tepeyi (bu tepelerden ikisi «Kurban Baba» ve «Aydın Baba» tepeleridir) mesken ittihaz etmişler ve öldükleri vakit oralarda defnedilmişlerdir . Hakikaten , « Destani Hacı Baba » nın son parçasında ikisinin ismi zikrolunmasından anlaşılıyor ki , «Derviş Hacı» nın kardeşleri vardır. Bunlardan biririn adı Mehmet, diğerinin Mustafa olup ikisi de kendisinden evvel vefat etmişlerdir . Başka kardeşleri olup olmadığı meçhul isede,

babasının « Maksut » namında biri olduğunu, Abdülaziz, Mehmet, Mustafa isimli üçü erkek ve biri kız olmak üzere dört çocuğu bulunduğunu, bunların da küçük yaşlarında öldüklerini, şu halde «Derviş Hacı»nın aile sahibi bulunduğunu, gene « Destanı Hacı Baba » nın son parçasından öğreniyoruz .

Faruk Beyin noktai nazarınca, Gazi Ayintap'ta her halde «Derviş Hacı» hakkında yazılmış eserler vardı. Fakat bunlar son Ayintap harbinde, diğer bir çokları gibi, kaybolup gitmiştir. Mamafi bazı hususî ellerde elyevm mevcut vakfiyeler tetkik olunursa, «Derviş Hacı»nın hayatına ait müsbet ve esaslı malumata tesadüf edilmesi ihtimali mevcuttur. Nitekim, Gazi Ayintap'ta Buğday pazarı civarında ticaretle meşgul ve «Derviş Hacı» nın sülalesinden olduğu mervi bir zatta böyle bir vakfiye bulunduğu iddia edilmektedir. [*]

[*] Bu husus, ricamız üzerine Gazi Ayintap'ta muallim Şakir Sabri Bey tarafından tahkik edilmiş, fakat şimdilik müsbet bir neticeye varılamamıştır. Mes'elenin tenviri için Derneğin Gazi Ayintap teşkilatı da ayrıca çalışmaktadır.

« Destanı Hacı Baba » , tarafımdan istinsah olunan nushada on beş , Faruk Beyden alınan nushada on yedi parçadan mürekkeptir. Çocukları yaşamıyan « Derviş Hacı » nın , son oğlunun ölümü üzerine tertip ettiği bu destanın emsaline nazaran hususiyeti , şairin kendi mahlasını her parçanın nihayetinde zikretmesidir . Bu hususiyet istisna edilirse , eserin diğer destanlardan farkı kalmaz. Heyeti umumiyesile « Derviş Hacı » nın bedbaht bir baba olduğunu gösteren destanın vezni baştan nihayete kadar hatalı olduğu gibi , kafiyeleri de zaif ve tamamen kusurludur. Lisanî mahiyeti itibarile eski bir mahsul olduğu hissedilen destanda Gazi Ayintab'a hâs kelime ve tabirler de bulunmaktadır. Mahallinde istinsah edilmesi dolayısile Faruk Beyin verdiği nushayı esas tutarak destanı mecmuanın gelecek sayısında aynen neşredeceğim.

Mehmet Halit

H. B. D. İstanbul M. Kâtibi Umumisi İlim Encümeni azasından

* ERZURUM KÖYLERİNDE YAZ GEZİNTİSİ *

Erzurum'da yaz mevsimi bütün köylülerin iş zamanı olup, bir gün bile boş duracak vakıtleri yoktur. Yaz ayları zarfında kendilerinin, hayvanlarının bir senelik yiyeceklerini çıkardıkları gibi ihtiyat tohumluk ve satılık zahirelerini de elde ederler ve kışın yaptıkları eğlencelerden büsbütün uzak kalırlar.[1] Yalnız çayır biçimine başlamadan evvel, yani haziranın nihayeti ile temmuzun bidayetinde her köyün kendine mahsus umumî bir eğlencesi ve gezintisi yapılır. Bu gezinti bilhassa yaylalara olur. Erzurum'da hemen her köyün bir mesiresi vardır. Bu mesireler, ya bir velinin ziyaretgâhı, veya bir kaplıca, yahut çok güzel bir suyun bulunduğu yerlerdir. Gezintilerin mahiyeti aşağı yukarı her köyde bir gibidir. Ben en ziyade yukarı Pasin köylerile alâkadar olduğum için bu havalinin, yani Hasankale ile Erzurum arasındaki köylerin gezintilerinden bahsedeceğim.

Haziran ve temmuz aylarında köy büyüklerinin kararile hangi gün mesireye çıkılacağı tesbit edilir. Ya bir büyük, yahut köyün muhtarı tarafından bir Okucu (Okuyucu: davetçi) ev ev gezdirilir. Bu okucu köyün fakirlerinden olur. Okucu filan gün mesireye çıkılacağını, ona göre hazırlanılmasını söyler. Her ev buna okucu bahşışı verir. Bu da bir tas bulgur, pirinç, bal ve para gibi şeylerden ibarettir. Her kes o gün için hazırlanır. Şehirden çağırılacak dostları varsa davet eder. En güzel elbiselerini giyerler, en iyi yiyecekleri hazırlarlar, birerde kurbanlık koyun veya kuzu alarak yola çıkarlar. Bu çıkış çok eğlenceli olur. Geceden, yani sabah yıldızı henüz doğmadan, köyün bekçisi bütün köylüleri uyandırır. Herkes akşamdan hazırlanmış olan arabalarını koşarak yola koyulur. Atı olanlar atlanarak arabaların önünde bir alay teşkil ederler. Bütün bir köyün araba ve atlarının böyle hep bir arada yürümesi güzel

[1] Bütün Erzurum köylerinde kış mevsimi çiftçilerin boş zamanıdır. Senenin dört ayını ahır odalarında eğlencelerle, onların tabirile, oyun çıkararak geçirirler. Nevileri pek çok olan bu oyunlar tarafımızdan tesbit edilmiştir.

bir göç âlemini hatırlatır. Artık neş'eli, keyifli olmıyan yoktur. Arabacılar, arabalarının üstünde türkülerini bir birine uydurarak gür seslerinin ahengile bu kafileye bir şetaret verirler. Bu suretle zevk ve sevinç içinde daha güneş doğmadan mesireye gelirler. Arabalarını açarak çadırlarını kurar, ocaklarını yakarlar. Bir kısım köylüler de arabaları yan yana getirerk gölgelik yaparlar. Hele bir arada oturacak erkekler için muhakkak bu suretle gölgelik yapılır. Yani elli altmış araba yan yana getirilir, meydanlıkta hilal şeklinde dizilir. Köyün bütün erkekleri orada toplanır, derecelerine göre halka teşkil ederek otururlar.

Hiç bir erkek sofradan ayrılamaz Sabahlayın evvela kahvealtı yapılır. Her evden kahve altılık kete [1], çorek, yumurta, helva, bir semaver de çay gelir. Bunları her evin hudağı [2] getirir ve hudağların hepsi birlikte kahvealtı esnasında hizmet ederler. 200-250den fazla erkek aralarında hiç bir fark gözetmiyerek umumî sofradan yerler, içerler. Sonra herkes kurbanını keser ve bir ufak gezinti yapar. Bu gezinti ferdidir, istenilen tarafa gidilir Köyün kızları hep bir arada al ve turuncu fistanlarile dolaşarak oynarlar. Hudağlar da ayrıça oyun çıkarırlar.

Nihayet öğle yemeğinde herkes gene umumî sofra yerine toplanır ve pilav, kuzu yenildikten sonra apdest alınır, namaz kılınır, o sene mahsulün bereketli, yağmurların mebzul olması için dua edilir. Daha sonra cirit oynayacaklar ayrılır, ihtiyar, genç, atına ve kendine güvenen meydana çıkarak cirit oynar.

Akşama kadar böyle eğlencelerle vakit geçirilir. Akşam çadırlar sökülür, arabalar koşulur, gelindiği gibi keyif ve ahenkle mesirelerden [1] köye avdet edilir. Bazan mesirelerde gece kalındığı da olur.

Bu gezintiler umumidir. Böyle bir gün herkesi birleştirir, küs olanlar barıştırılır. Bu gezintiyi yapmıyan köy halkı o sene mahsulünün azlığı, yahut umumî bir hastalık gibi bir musibete düşeceklerine itikat eder.

Sırrı Numan
H. B. D. azasından (İstanbul)

[1] Yağ ile yapılmış yufkanın içine miyane konarak âdeta boğaça gibi değirmi bir şekilde katlanarak yapılır.

[2] Hudağ on dört yaşından aşağı olan erkek hizmetçilere denir.

[1] Mesirelerin isimleri vardır: mesela Sığırlı köyünün mesiresi "Ali Baba" denilen ziyaretgâhın bulunduğu yerdir. Suyu gayet souk ve iyi olan bu yayla Pasin, Erzurum, Bingöl ovalarına nazırdır. Çeperli köyünün mesiresi Çamlar'dır. Tuzcu köyünün yaylası kalaylısı vardır. Erzurum ova köylerinin de mesiresi Dumludağ'dır.

* | ÂŞIK PERVANE'NİN ŞİİRLERİ [*] | *

ÂŞIK PERVANE'NİN ŞİİRLERİ [*]

I

Aman felek yeter büktün belimi
Bir yâr içün dolaşırda gezerim
Sağ oldukça yada vermem gönlümü
Aldırırsam ben bu candan bezerim.

Yüz bin nazederde başın kaldırır
Bir dem ağladırda bir dem güldürür
Azm ile bakışın beni öldürür
Yaralarım merhem almaz sızarım.

Akar gece gündüz didemin yaşı
Hiç bir dala konmaz gönlümün kuşu
Arayup bulmadım feleğin işi
Bir derdim var bin deftere yazarım.

Çektirdin cefayi gelmen yanıma
Attın zahm okunu girdin kanıma
Ölmeden sarayım canın canıma
Yok der isen ben yoksulu bozarım.

Pervanem der ben yârimi alaydım
Kollarımı dal boynuna salaydım
Unulmaz derdime çare bulaydım
Şazolupta al giyinüp gezerim.

II

Elim verdim sağ yüzüme uyurken
Dediler ki nazlı yârin perişan
Bir zaman fikrettim kendi halimi
Ben de bildim dostun hali perişan.

[*] Âşik Pervane hakkında Mehmet Halit Bey tarafından hazırlanan tetkik yakında sahıfalarımızda çıkacaktır.

İşittim haberi sağ deyü geldi
Garip gönlüm her dem şadolup güldü
Âşik maşukunu aradı buldu
Seyrettim alnında perçem perişan.

Çok hasretin çektim benzim bozuktur
Yüreğim yaralı bağrım eziktir
Gel yeter cevrettin bana yazıktır
Dermedik bağçende güller perişan.

Kara kaş altında gözlerin süzer
Söyleme sevdiğim yaralar azar
Zannettim katlime fermanlar yazar
Kıyma sunam hatırcığım perişan .

Açıl nikabını göre gözlerim
Çöz göğsün bendini sürem yüzlerim
Azatsız kulunun ismin gizlerim
Pervanem der yaman halim perişan .

III

Gülşen bağçesine yolum uğradı
Bülbül öter dertli dertli sabahtan
Ağlıyanlar bir gün olur oynarlar
Dökülmesin gözün yaşı sabahtan .

Hasret kaldım ben yârimi görmedim
El urupta gonce gülün dermedim
Âşina bulup zevkü sefa sürmedim
Bağlamış perçemin kokar sabahtan.

Kış gelirde düman dağların başı
Hiç bir dala konmaz gönlümün kuşu
Her zaman unmuyor garibin başı
Eğlencesin görmek ister sabahtan.

Ben kimseye minnet etmem mal içün
Her zaman çektiğim zahmet el içün
Bülbülün feryadı gonçe gül içün
Artırır zarımı öter sabahtan.

Yar enğelden korkar yüzüme gülmez
Bin pâre kılsanda sırrın söylemez
Sevda pek çetindir darılmak olmaz
Pervanem yalvarır hakka sabahtan.

IV

Dinleyin ağalar güzel öğmeyi
Taşlar alup kara bağrın döğmeyi
Bir bakışı Gürcistan'ı değmeyi
Her gün selâmına durmalı gelin.

Boyunu benzettim sevrü semene
Hüsnünü veremem Hindü Yemen'e
Seni gören yiğit gelir imana
Can verüp yoluna ölmeli gelin.

Gülüşün değişmem Erzurum, Van'a
Bin yaşasın seni doğuran ana
Taramış perçemin beyaz gerdana
Gözleri kudretten sürmeli gelin.

Açılmış goncesi al yanağında
Arasan bulunmaz cennet bağında
Arzumanım kaldı göğsün ağında
Seni bir fend ile sarmalı gelin.

Pervane kılıcın almış destine
Siyah mendil bağlar kaşın üstüne
Yiğit olan kıymaz sadık dostuna
Seni sevdiğine vermeli gelin.

V

Sabahtan uğradım gül yüzlü yâre
Aldırmış başını yerin sevdiğim
Bölünmüş alnında kâkürlü kara
Kudret kalemile kaşın sevdiğim.

El urman sazıma teli bozuktur
Bulmadım merhemin yara azıktır
Ağlatma sevdiğim bana yazıktır
Gözunün içinde yaşın sevdiğim.

Kul olayım dostun usul boyuna
Evvel boyunada sonra soyuna
Beş yıl oldu varamadım huyuna
Kirazdır dudağın dişin sevdiğim .

Ağ ellerin al kınaya batırmış
Gül dibine reyhan ekmiş bitirmiş
Hayva, turunç, güzel bağçe yetirmiş
Ağ gerdan altında döşün sevdiğim.

Pervane der ateşine yanarım
Gece gündüz hizmetinde dönerim
Bülbül olur ben koluna konarım
Gayet oyunbazsın işin sevdiğim.

VI

Bakışın eğlence yeter
Kirpiklerin cana batar
Yürüdükçe çiçek biter
Suna boylu yosma gelin.

Koyma beni el yerine
Kara perçem tel yerine
Koku lazım gül yerine
Kölen olam küsme gelin.

Boyun gören geçer candan
Azat eyle kurtar dilden
Sende kılıç boyun benden
Amanım var kesme gelin.

Alaydım bâri koynuma
Ölüm girmezdi aynıma
Zülfün telini boynuma
Taktın ama çekme gelin.

Pervanem der düştüm nura
Yolumu uğrattım zora
Koymuşum yüzümü yere
Amanım var basma gelin.

VII

Bir dilberin sevdasına düşeli
Yitürdüm aklımı gülemiyorum
Gündüz hayal gecelerde düş olur
Sonu niye varır bilemiyorum.

Göçelim mi bu ellerden nideyim
Başım alup diyar diyar gideyim
Ben derdimi kime arzı hal edeyim
Anlatayım bir kez gülemiyorum.

Kınaman ağalar perdeyi açtım
Ben yâri görünce serimden geçtim
Yavru şahan gibi havaya uçtum
Dostu..... [*] calamıyorum.

Eğmiş fesin hilâl kaşı üstüne
Elâ gözler bakar mı ola dostuna
Elvan elvan kına yakmış destine
Elini elime alamıyarum.

[*] Okunamamıştır.

Pervanem der günüm geçer zar ile
Bilmem namus bilmem gayreti ar ile
Sözü birleştirüp nazlı yâr ile
Tenha bir mahalde kalamıyorum.

VIII

Hicran ateşine yanan âşıklar
Pirler divanına durmağa geldim
Nazlı yâri bana hasta dediler
Gül yüzlü yârimi görmeğe deldim.

Göz göz olmuşta yaramın bendi
Bu aşkın elinden yüreğim yandı
Bir sene geçmeyince bergüzar sundu
Canım yâr yoluna vermeğe geldim.

Konup has bağçede öten dudular
Siz de himmet edin kırklar yediler
Şeftalini derde derman dediler
Dostum ayıp değil dermeğe geldim.

Beyaz dülbendini başa bürünür
Gerdanında çifte benler görünür
Nice yıllar Lâhurî şal sarınır
Darılma sevdiğim sarmağa geldim.

Eğri keman olmuş hilâl kaşların
Silinmiş inciye benzer dişlerin
Pervanem üstünde dönen kuşların
Tutup kanadını kırmağa geldim.

IX

Zâlim felek bilmem kusurum nedir
Bir sözün bilmeze kul ettin beni
Gizli sırrım yad ellere söylemem
Aldın aklımı da deli ettin beni.

Hani seninile konup göçtüğüm
Gizlice yerlerde göğsün açtığım
Gam değil yoluna serden geçtiğim
Korktun engellerden el ettin beni

Bülbül gül dalında figan eylemez
Âşık maşukuna kötü söylemez
Geçitsiz göle de kimseler varmaz
Yaktın ateşine kül ettin beni.

Sadık yâr olduğum sen de biliasin
Dolanur çevrilir geri gelirsin
Bir gün olur sen de pişman olursun
Şimdi kundurana nal ettin beni.

Pervanem der sevdim nazlı hatunu
Yanar ateş görünmüyor tütünü
Ben sanurdum baham yaldız altunu
Bilmedin kadrimi pul ettin beni.

X

Al kırmızı yeşil bağlar başına
Değmesin sunama nazar ağalar
Akıl yetmez şu feleğin işine
Güzeli çirkine yazar ağalar .

Eğmiş fesin hilâl kaşa değiyor
Siyah perçem ağ gerdanı döğüyor
Gördüğü dostunun boynun eğiyor
Nazlı nazlı gözün süzen ağalar .

Al yanak şakıyor goncedir gülü
Dişleri inci mercan lebinde balı
Ağlatır âşıkın ol âhu gözlü
Koç yiğit bendini çözer ağalar.

Serviye benzettin usul boyunu
Aslı isbat eder kendi soyunu
Çok çalıştım alamadan huyunu
Düzdüğüm derneği bozar ağalar.

Ben razıyım haktan gelen fermana
Dertliyim kapuna geldim dermana
Daima ateşe yanar Pervane
Ağyar benim derde gezer ağalar.

XI

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Yazılmış alnıma kara yazılar
Bilmedim tazirim kusurum nedir
Kemiğim içinde ilik sızılar.

Yad ellere sırrım açamaz oldum
Kırıldı kanadım uçamaz oldum
Bin derdim var birin seçemez oldum
Garip kalan of çeker de yozular.

İş başa düşünce elbet çekilir
Of dedikçe sinelerim sökülür
Yaram var yürekte bilek bükülür
Koyundan ayrılmış öksüz kuzular.

Kahrettim feleğe ben de gülmedim
Aradım derdime derman bulmadım
Bağladım karayı allar giymedim
Gülünü solduran ölüm arzular.

Yakasız gömleği boya biçersin
Ecel şerbetini bir gün içersin
Pervanem der bu dünyadan göçersin
Ahır demde himmet edin gaziler.

Ahmet Şükrü
H. B. D. Kayseri Mümessili

«KARAMAN» İSMİNİN İNTİŞAR SAHASINA AİT

Oğuz boylarının ve umumen Türk kabile isimlerinin intişar sahasına dair toplanacak malumatın, Türk kabilelerinin muhaceret yollarını ve Türk kavimlerinin etnik heyetlerini tetkike medar olacak mühim malzeme teşkil edeceği malumdur. Bununlaberaber kabile isimlerini tetkik suretile, Türk metolojisini ve eski Türk harsı tarihini öğrenmek için zengin maddeler elde edilece ğine de şüphe yoktur. Halbuki Türkiye'nin ilmî edebiyatında, Türk, bilhassa Oğuz etnolojisi mes'elesi daha son zamanlara kadar [1] tamamen ihmal ebilmişti. Bu hususta tarihî ve etnografik tetkikat icrası şöyle dursun, bu sahaya ait maddeler bile toplanmamıştır. Eminiz ki Anadolu, bu mes'eleyi tenvir edecek malzeme cihetinden çok zengindir. [2] Bu malzeme bir an evvel usulü dairesinde toplanmalı ve neşredilmelidi.

Biz burada Oğuz boylarından birine mensup olan «Karamanlar»ın Anadolu ve Azerbaycan'a geçmeden evvel bıraktıkları izlere dair toplayabildiğimiz küçük notları neşrediyoruz.

*
* *

Malumdur ki, Karamanlar yirmi dört oğuz boyunun «Salor» boyundandır. [1] Oğuzların Türkistan'da bilhassa Sırdarya havzasının şimal tarafında bulundukları zaman bu Karamanlar, «Salor» ların mühim şubesini teşkil etmiş olsalar gerk ki nehirler, Arıklar, destanî kahramanlar, şamanî ruhlardan pazıları ve Türkmen heyeti haricindeki bazı kabilelerin küçük oymaklarında bu isim hala yaşamaktrdır.

I — «Karaman, Kazak - Kırğızların «Kiçi yüz» heyetindeki Bayoğlu kabilesinin «tana» şubesinde ufak bir oynaktır. «Orta yüz» heyetin-

[1] Ustat Köprülüzade Fuat Beyin « Oğuz etnolojisine dair tarihî notlar " unvanlı makalesi bu mes'eleye ait yegâne eserdir. [Türkiyat Mecmuası : C. I, S. 185—211]

[2] Hüseyin Nihal ve Ahmet Naci Beyler tarafından neşredilen " Anadolu'da Türklere ait yer isimleri " unvanlı makaleye bakınız. [Türkiyat Mecmuası, C. II, S. 243—260]

[1] " Karaman " kabilesi hakkında Köprülüzade Fuat Beyin makalesine bakınız: [Türkiyat Mecmuası C. 1, S. 191-198 „Salor" maddesi.]

de bulunan « Argın » Kabilesinde « Karaman » bir şubedir; « Tûlek » [1] « Süyündük » [2] isminde iki oymaktan ibarettir.

II — « Karaman » eski Oğuz yaylalarının şimal tarafında [bu gunkü Samara vilayetinde] vaki iki nehir ismidir. [« Ulu Karaman » , « Kiçi Karaman »] Bu nehirler İdil Volga nehrine sol taraftan munsap olurlar . Buralar en iyi otlak ve yaylalar olduğundan isimlerini nehirler üzerinde bırakacak derecede oturabilmek için « Karamanların kuvvetli bir kabile olması lazımdır .

III On altıncı asırda buralarını bırakıp daha cenuba gitmek mecburiyetinde kalan « Nogay Orduları » nın sukutu devrine ait destanlarda bu nehir zikrolunuyor:

« اولاغان » منه‌ن « بز اوليق »
« اولستان » منه‌ن « قرامان »
ايياسز قالور بوغاى مندن صوك [1]

IV — Soluk Buhara Hanlığındaki büyük arıklardan biri ve bu arık üzerindeki iki yüz haneden ibaret olan köy « Karaman » ismini taşıyor [2] Bu havalideki bir çok arıklar « Türkân arık » ve « Karahanlar arık » gibi an'anevî isimler taşımaktadır

V— « Karaman »Kazak - Kırgız Şamaî (Baksi) ilahilerinde bir ruhun (cinin) ismidir Bu ruh Şamanın ecdadından kalan bir mirasdır.

« جين‌دك آتى قرامان
ايندى قايدا بارامن
آتامنان قالغان قرامان
سينى منه‌ن بولامن » [3]

Dikkate şayandır ki bu ilahilerin diğer parçalarında [4]

[1] " Köroğlu „ destanının Özbek rivayetinde tasvir edilen Tacik kahramanı " Tûlek batır " tipi münasebetile Müverrih Ahmet Zeki velidî Beyin anlattığına göre " tûlek " eski zamanlarda Garçistan ve Horasan taraflarına yerleşmiş ve tacikleşmiş olan bir türk kabilesidi.

[2] „ Tûlek „ ve „ Karaman „ gibi kabilelerin ankazı Argın kabilesi içinde yaşamasından maada , „ Argın " içinde bazan " Karaman " ın bir kolu, bazan büyük bir şubesinin ismi olarak [bakınız: Türkiyat Mecmuası C. 1, S. 260.] görülen " Süyündük " ismi de dikkati caliptir. „ Süyündük „ an'aneye göre Salor kabilesinin ceddialası addedilen „Süyün" ismine "lik" [Kazakça "dük„] lahikasının ilavesinden [Türkmen telaffuzuna göre „ Süyünlü „ den] başka bir şey değildir . Türkmenlerin büyük bir kısmı (bilhassa "Salor" ar) kendilerine „Süyünlü" diyorlar ki , eski telaffuza göre „ Süyünlük " yahut „ Süyündük„ dü·.

[1] Osmanov, Nogay hristamatyasi. Peteresburg 1883. S. 57

[2] İzw. Turkestan . Geograf . Otd . I v. II S. 298

[3] Abubekir Divaev. İzoblesti Kirgizsk. Verovaniy Kazan 1899 S. 16

[4] Bu parçalar " Kitabı Dede Kurkut hakkında„ nuvanlı mak lemde nakledilmiştir . [Türkiyat Mecmuası C. 1, S. 216 — 217]

Oğuz [bilhassa Salor ve Bayender] an'anelerini söyliyen «Dede Kurkut » da zikrolunmaktadır. Burada zikrolunan şamanın « Kraman » isimli hamî ruhu da Oğuz, bilhassa Salor-Karamanların « Bayender kültü » ile ala kadar olabileceği hatıra geliyor. Zaten bu « ilahiler » Oğuzların eski merkezi olan Sırdarya havzasında yaşayan Baksı ağzından tesbit edilmiştir. Baksi, Şaman dualarında ve destanlarda ise pek eski devre ait an'anavî ceddiala isimlerinin muhafaza olunduğu malumdur. Altay Oranha türklerinin ilahilerinde bile « Uz Han » (OğuzHan) ismi geçmektedir.

(Mesela «Uzhan kayrahan» Radloff Proben IX 201) « Manas » destanında « Oğuz han eli », « Han kûkûtay » ın yoğ merasimine davet olunduğu zikrolunuyor. [Radloff Proben V S. 145]

VI — Karaman ismi, on altıncı asra ait destanlarda Kalmuk kahramanlarından birinin ismi olarak zikrolunuyor:

قالماقتك باسى قرامان [1]

VII — «Koblandı batır» destanında «Karaman» Türk kahramanlarından birinin ismidir.

ايندى آلد كدا قرامان
جيتسه‌ك صوغان باراسن ...
« قرامان » نك چوبالب
جنه جيتدى صوكينان [1]

Dikkate şayandır ki « Karaman » ismini taşıyan cografî mevkilerin havalisinde, yahut bu ismi taşıyan kabilelerin civarında Oğuzların au'anevî isimlerinden birine tesadüf olunur.

Buhara'daki « Karaman » Arık havalisinde « Boz oklu » kışlak, « Karaman nehirlerinin yukarı tarafında Bozoluk(Bızavlık) ki, bunun da halk iştikakına göre « Bızoluk » dan olmayıp « Boz okluk» dan muharref olduğu şüphesizdir, Türkmenlerin Salor kabilesinde «Karaman» larla yalvaç (yalavaç) ların [2] Kazak - Kırgızlarda Karamanlarla Süyündük (Süyünlü) lerin bulunması dikkati caliptir.

Abdülkadir
H. B. D. İlim Encümeni azasından

[1] Ahmet Baytursum ve Kırbalası tarafından neşredilen « Coktav » (yog türküleri) mecmuası [Moskova 1926. S. 11]

[1] Altın sarın İbrahim ; Kırgiz hiristamatyası [Orenburg , 1906 , S. 94 — 97]

[2] H. B. D. azasından Enver Sadık Beyin verdiği malumata göre Gazı Ayintab'ın cenubu ve cenubu şarkısındeki Türkmenlerin alevî olanlarına « Yalvaç" diyorlamış. Buradaki Türkmenler içinde Oğuz, bilhassa Salor—Karaman an'anelerine ait maddeler henüz toplanmamıştır. ihtimal ki eski Karaman — Salor an'aneleri bu alevî yalvaç'lar muhafaza etmişlerdir.

Orta Asya türküleri üzerinde çok dikkate şayan tetkikat devam etmektedir. Yenileri arasında şunları dikkate şayan bulduk:

§ Viktor Belaiev . — « Turkomanian Music » [« Pro Musica Quarterley » mecmuası, Nev-york] mabatlı bir tetkik olup, birinci kısmı 1926 kânunuevvel, ikinci kısmı ise mart-haziran 1927 nushalarında çıkmıştır.

[Rus müdekkik Uspenski'nin henüz çıkmamış Türkmen musikisi malzesinden bilistifade yazılmıştır. Orta Asya türkmenlerinin mühim musiki an'anelerine sahip oldukları yazılıyor. (Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz) atlı kitabımda ve daha eski yazılarımda bu havalideki kadim Yunan musiki tesirlerini iddia etmiştim. Uspenski ile Belaiev de bu hakıkatte ısrar ediyorlar; hatta İran - Arap klasik musikilerinin menşei de bu havalî olduğunu delillerile söyliyorlar. Bu havali türkmenlerinin sistematik bir surette iki sesli armonik musiki kullandıklarınıda yazıyorlar ki, Rus tesirlerinden haylı uzak kalan yalnız bu havali türklerinde armoni fikrinin mevcut olması çok dikkate şayandır. Tetkik, Türklerin şerefli musiki mazilerini aydınlatacak kuvvettedir. Pakize Ahmet H. F. tarafından yapılan tercümesi Türk Yurdunda çıkacaktır.]

§ Viktor Belaiev . — « La Musique Türkmène » [Bulletin d' İnformation, No. 50 — 52, 31. XII — 1926, Moskova.]

(Uspenski'nin elyevm Taşkentte tetkikatla meşgul bulunduğunu yazan müellif, Türkmen musikisi hakkında bu yazısında da mühim şeler söylüyor.)

§ Viktor Belaiev . — «Türkistan notası hakkında» [The Sackbut, Kânunsani 1924, vol IV, No 6]

§ Üzeir Hacıbekof ile Müslim Mahomaef . — « Türk - Azerbaycan halk şarkıları » 1927, cilt I.

[Azerbaycan Konservatuvarı yakınında toblanan bir ko-

İtalya'da Halk Bilgisi — Geçen ay içinde İtalya'da «Leggende Calabresi: Kalabr Efsaneleri» isminde bir eser neşredildi. Eserin sahibi M. Francesco Perri, efsane ile dolu halk hikâyelerini ne maksatla neşrettiğini anlatırken: «Bunlar halkın rukî temayüllerini, itikatlarını, derunî kuvvetlerini gösteren bir aynadır.» diyor. Fransız muharrirlerinden Marcel Brion, eseri Fransa'da tanıtmağa çalışırken şunları söyliyor: «Kitapta, Halk Bilgisi itibarile ehemmiyetli olan parçalar, belki daha ziyada taalluk ettiği ırkın ruhiyatı için mühimdirler.»

Alsas'ta Halk Bilgisi — Buyük harpten sonra Fransa'nın eline geçen Alsas'ta geniş mıkyasta Halk Bilgisi faaliyetleri görülmektedir. Yarım asra yakın bir zamandanberi devam eden bu mesai, bu gün her vakitten fazla hararetlidir. Profesör Grenier tarafından idare edilen bir Neşriyat yurdu, her sene neşredilen yüzlerce eseri tanıtan kataloğlar çıkarıyor. (La vie en Alsace) mecmuasında 1929 senesine ait Alsas Halk Bilgisi kataloğu hakkında şu mutalaa serdedilmektedir:

(Bu bibliografiyi Alsas halkına ayaletin fikrî havayi nesimisini teşkil eden kitaplara ait bir nevi hulâsadır. Alsas harcinde, Pariste ve başka yerlerde, Alsas bibliografisi, alâkadarlar tarafından mütaaddit fırsatlarla faydalı bir surette kullanılmış olacaktır.)

---

mitenın halk Türkülerini toplayıp yazmakla meşgul bulunduğunu biliyorduk. İşte, yokariki cilt, bu komitenin, ve hususile Üzeir ve Müslim Beyler ismindeki maruf etnograf musikici azalarının eseridir. Üzeir Beyi kim tanımaz: Erzurum'lular onun icadettiği bir oyunu kendi (Bar) ları sırasına almadılar mı ? İkinci cildin de yakında çıkacağı haber veriliyor. İhtiva edeceği türküleri maruf bestekâr İppolitov - İvanuv armonileyecektir.]

Mahmut Ragıp

H. B. D. azasından (İstanbul)